

การมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

ไททัศน์ มลา^{1*}

Received : May 2, 2019

Revised : June 10, 2019

Accepted : August 1, 2019

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้วัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ (1) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองสระแก้วผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน (2) เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองสระแก้ว และ (3) เพื่อพัฒนาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยใช้การจัดเวทีชาวบ้านเพื่อสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่เทศบาลเมืองสระแก้วมีภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่มีความโดดเด่น ได้แก่ ด้านหัตถกรรม ด้านอาหารและการแปรรูป ด้านการเกษตร ด้านการสานทอผ้า ด้านกองทุนและเศรษฐกิจชุมชน ด้านศาสนาและประเพณี และด้านสมุนไพรและแพทย์แผนไทย สำหรับการจัดการความรู้ได้การรวบรวมความรู้ด้านการติกลองยาวและพัฒนาสู่กระบวนการถ่ายทอดความรู้แก่เด็กและเยาวชนภายใต้ความร่วมมือระหว่างเทศบาลเมืองสระแก้ว โรงเรียน และชุมชน สำหรับการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ได้แก่ การก่อตั้งวงกลองยาว การแสดงกลองยาวในงานประเพณีต่างๆ การนำกิจกรรมการติกลองยาวมาเป็นแนวทางในการพัฒนาคนด้วยการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การได้มีโอกาสในการเรียนรู้และได้สัมผัสกับคุณค่าของผู้สูงอายุผ่านเครื่องดนตรีพื้นบ้าน ตลอดจนการขยายผลความร่วมมือโดยการนำความรู้ด้านการติกลองยาวไปใช้ประโยชน์สู่กิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน การบูรณาการกับโครงการของเทศบาล การเรียนการสอนของโรงเรียนและโรงเรียนผู้สูงอายุ การส่งเสริมให้เยาวชนมีรายได้เพื่อเป็นทุนการศึกษา และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน

คำสำคัญ : การจัดการความรู้ ภูมิปัญญา ผู้สูงอายุ การเรียนรู้ตลอดชีวิต

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

* ผู้นิพนธ์หลัก e-mail: titus_vru@hotmail.com

PEOPLE'S PARTICIPATION IN ELDER'S WISDOM MANAGEMENT FOR LIVE-LONG LEARNING IN MUANG SAKAEO MUNICIPALITY, SAKAEO PROVINCE

Titus Mala^{1*}

Abstract

This research article aimed at (1) studying elder's wisdom in Muang Sakaeo Municipality through communities' participation (2) studying knowledge and wisdom of elders of Muang Sakaeo Municipality and (3) developing elders' knowledge and wisdom for their live-long learning. This research employed people's focused-groups, researcher observations, and interviews. The result showed that the area of Muang Sakaeo had outstanding elder's wisdoms, that is, in handicrafts, food and food transformation, agriculture, recreation, community fund and economy, religion and tradition, and herbs and Thai medicine. Regarding knowledge management, the researcher gathered knowledge on playing Thai traditional drum (Klong-yao) and pass on this knowledge to young people by cooperation between Muang Sakaeo Municipality, schools, and communities. This knowledge was utilized via the establishment of Klong-yao band, Klong-yao performances in many traditional occasions. Many activities related to Klong-yao were used as guidelines for human development by encouraging young people to spend their free times wisely. In addition, this can be enhanced as a cooperation on Klong-yao performance to be communities' participations, integration into municipality's projects, school and elder's school courses, earning for young people to support their education, and further support the communities' live-long learning in the long run.

Keywords : Knowledge Management, Wisdom, Elder, Live-long learning

¹ Lecturer of Public Administration, Valaya Alongkorn Rajabhat University Under The Royal Patronage,

*Corresponding author, e-mail: titus_vru@hotmail.com

บทนำ

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต เพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองในทุกช่วงวัยรวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นพลังในการขับเคลื่อนประเทศร่วมกับคนทุกช่วงวัยเพื่อการรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพและคาดว่าภายในปี 2564 ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Aged Society) สอดคล้องกับแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ให้ความสำคัญเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาผู้สูงอายุอันเป็นทุนทางสังคมที่มีค่าในอันที่จะส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมของชาติ ทว่าในสังคมที่เป็นอยู่ปัจจุบันนั้นภูมิปัญญาต่างๆ มากมายที่สั่งสมในรูปแบบของการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นที่มีการถ่ายทอดจากบุคคลในครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยมีผู้สูงอายุทำหน้าที่เป็นสื่อกลางของการถ่ายทอดความรู้ต่างๆ เหล่านั้นที่ยังไม่ได้รับการเก็บรวบรวมเป็นระบบขณะที่โครงสร้างประชากรไทยจะเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ในปี 2564 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560: 11) จึงนับเป็นบทบาทสำคัญสำหรับภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนต่อไป

เทศบาลเมืองสระแก้วเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดกลาง แบ่งการปกครองออกเป็น 20 ชุมชน มีประชากรรวมทั้งสิ้น 17,208 คน แยกเป็นชาย 8,358 คน หญิง 8,850 คน จำนวนครัวเรือน 10,450 ครัวเรือน ความหนาแน่นของประชากร 615 คน ต่อตารางกิโลเมตร พื้นที่ความรับผิดชอบรวม 28 ตารางกิโลเมตร (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2560) ผลจากการสำรวจสภาพการณ์ทางสังคมของเทศบาลเมืองสระแก้ว พบว่าในประเด็นผู้สูงอายุนั้นเทศบาลเมืองสระแก้วมีจำนวนผู้สูงอายุรวมทั้งสิ้น 2011 คน โดยเทศบาลเมืองสระแก้วได้ก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society) แล้ว โดยเทศบาลเมืองสระแก้วได้จัดบริการสาธารณะแก่ผู้สูงอายุในระดับพื้นฐานคือการจ่ายเบี้ยยังชีพและการส่งเสริมในด้านสุขภาพเบื้องต้นและเตรียมที่จะมีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นในพื้นที่ต่อไป ทั้งนี้ผู้สูงอายุมีการรวมกลุ่มกันเบื้องต้นในนามของชมรมผู้สูงอายุ โดยเทศบาลเมืองสระแก้วรวมทั้งผู้สูงอายุเองมีความต้องการในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในด้านสุขภาพร่างกาย การสร้างกิจกรรมสนทนาร่วมกันเพื่อให้ผู้สูงอายุได้ผ่อนคลาย ตลอดจนการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถมีรายได้จากกิจกรรมหรืออาชีพเสริมต่างๆ และยังต้องการพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นของตนเองโดยเฉพาะปัญหาเรื่องเด็กและเยาวชนผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนวิชาความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนและเพื่อให้ผู้สูงอายุได้ตระหนักถึงคุณค่าของตนเองในฐานะที่เป็นผู้ที่มีคุณค่าแก่ส่วนรวมต่อไป

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นความสำคัญดังกล่าว จึงได้ทำการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว เพื่อต้องการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุควบคู่ไปกับการเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุเด็กและเยาวชน ได้มีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของชุมชนและการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน โดยส่งเสริมให้มีระบบการจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมกิจกรรมให้ผู้สูงอายุได้แสดงออกถึงภูมิปัญญาของตนเองเพื่อให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาศักยภาพของตัวเองอย่างต่อเนื่องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองสระแก้วผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
2. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

3. เพื่อพัฒนาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุให้นำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 รูปแบบ คือ (1) การจัดเวทีชาวบ้านโดยการสนทนากลุ่ม (Focus group) (2) การสังเกตการณ์ (Observation) และ (3) การสัมภาษณ์ (Interview) ดังต่อไปนี้

1. การจัดเวทีชาวบ้านโดยการสนทนากลุ่ม (Focus group) จำนวน 5 ครั้ง คือ

1.1 วันที่ 13 มีนาคม 2560 ณ ห้องประชุมเทศบาลเมืองสระแก้ว เพื่อแนะนำโครงการ ชี้แจงวัตถุประสงค์ในการดำเนินโครงการ แนวคิด หลักการมีส่วนร่วมที่นำมาใช้ในการดำเนินการ และประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชน อันเป็นเวทีในการระดมความเห็นของผู้นำและกรรมการชุมชนรวมถึงการรับฟังปัญหาและความต้องการของชุมชน ตลอดจนการศึกษาบริบทพื้นฐานของชุมชน (Studying Community)

1.2 วันที่ 11 สิงหาคม 2560 ณ ชุมชน 10 (บ้านเนินรัตนะ 2 หลังวัด) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาชุมชน (Problem Identification and Diagnosis) โดยเน้นไปที่กระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีการอภิปรายถกปัญหา (Dialogue) เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม เพื่อเป็นการประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน (Need Assessment) พร้อมไปกับการประเมินความเป็นไปได้ในด้านทุนทางสังคมและทรัพยากร (Resource Assessment) ที่มีอยู่ในชุมชนทั้งที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ ประเพณีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

1.3 วันที่ 23 มีนาคม 2561 ณ ชุมชน 10 (บ้านเนินรัตนะ 2 หลังวัด) เพื่อร่วมพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโครงการ (Project Appraisal and Identification) โดยชาวบ้านและนักวิจัยร่วมกันพิจารณาร่วมกันว่ากิจกรรมหรือวิธีการแก้ไขปัญหาดังใดที่เหมาะสมกับชุมชนหรือมีความเป็นไปได้ในการดำเนินการวิจัย

1.4 วันที่ 4-5 เมษายน 2561 ณ ชุมชน 10 (บ้านเนินรัตนะ 2 หลังวัด) เพื่อนำเสนอข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมเบื้องต้นร่วมวางแผนและออกแบบแนวทางการดำเนินโครงการวิจัยโดยบูรณาการความร่วมมือระหว่างเทศบาลเมืองสระแก้ว ชุมชน ผู้สูงอายุ เด็กและเยาวชน

1.5 วันที่ 1 พฤษภาคม 2561 ณ ห้องประชุมเทศบาลเมืองสระแก้ว บูรณาการการวิจัยเข้ากับกิจกรรมฝึกอบรมให้ความรู้โครงการฝึกอบรมพัฒนาเด็กและเยาวชน ซึ่งจัดโดยเทศบาลเมืองสระแก้ว โดยตัวแทนผู้สูงอายุสอนการติกลองยาวให้แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่

2. การสังเกตการณ์ (Observation) โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (1) สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยเข้าร่วมการประชุมเวทีชาวบ้านเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาชุมชน (2) สังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมเพื่อการศึกษาบริบทพื้นฐานของชุมชนที่เป็นลักษณะทางกายภาพและแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ภายในชุมชน รวมถึงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ ประเพณี วัฒนธรรม และบริหารการเมือง

3. การสัมภาษณ์ (Interview) โดยสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ ตัวแทนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งเด็กและเยาวชนในพื้นที่

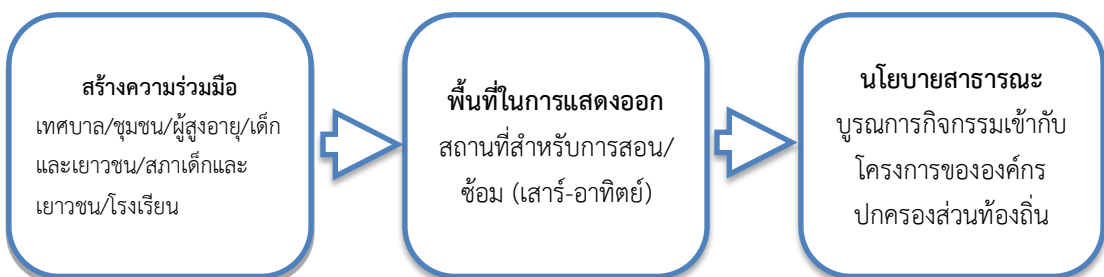
สำหรับการวิเคราะห์ผลการวิจัย ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ซึ่งได้จากการจัดเวทีชาวบ้าน การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม สันทนากลุ่ม สิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือสังเกตเห็นได้ โดยการจำแนกถ้อยคำหรือใจความที่กลุ่มเป้าหมายแสดงความคิดเห็นแล้วนำมาตีความสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย

ผลการวิจัย

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองสระแก้ว ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management) มาใช้ในการศึกษาและอธิบาย ได้แก่ การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) และการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ (Knowledge Utilization) ดังต่อไปนี้

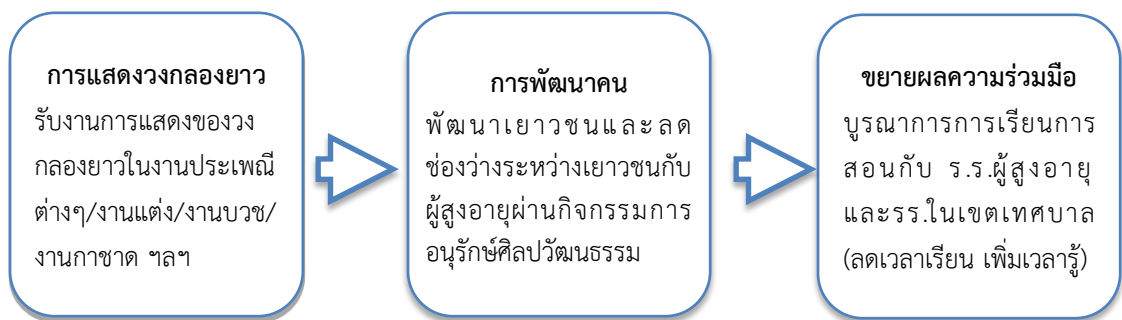
1. การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) จากเวทีสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและผู้นำชุมชนโดยได้ทำการรวบรวมภูมิปัญญาของผู้สูงอายุจากนั้นได้ทำการวิเคราะห์ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโครงการวิจัย (Project Appraisal and Identification) ผ่านการมีส่วนร่วมในชุมชนโดยมีเงื่อนไขว่าภูมิปัญญานี้จะสามารถถ่ายทอดสู่เด็กและเยาวชนให้มีความสนใจและสามารถบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนของโรงเรียนได้ จึงมีข้อสรุปว่าควรส่งเสริมภูมิปัญญาผู้สูงอายุด้านการสันทนาการของชุมชนคือ “การตีกลองยาว” ของคุณลุงยม ขาวเขต ปรารักษ์ชาวบ้าน อายุ 76 ปี เป็นผู้มีความสามารถและรักในการตีกลองโดยเฉพาะ กลองยาว ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 42 ซอย 2 ถนนเทศบาล 6 ชุมชนเมืองย่อยที่ 10 บ้านรัตนะ 2 (หลังวัดสระแก้ว) จากการที่มีความสนใจเกี่ยวกับกลองยาวและเคยร่วมเป็นสมาชิกในวงกลองยาวมาก่อนจึงต้องการจะสืบสานความรู้ในการตีกลองให้แก่เด็กและเยาวชน เพราะนอกจากจะทำให้จิตใจเกิดความสนุกสนานบันเทิงและได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์แล้ว ยังสามารถเป็นกิจกรรมที่ทำให้มีรายได้เสริมจากการออกงานแสดงต่างๆ

2. การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) จากการที่ได้สร้างและรวบรวมความรู้ด้านการตีกลองยาวและได้นำผลมารวบรวมปรึกษากับเทศบาล ชุมชน โรงเรียน สภาเด็กและเยาวชน และผู้สูงอายุ เพื่อหาแนวทางในการถ่ายทอดความรู้สู่กลุ่มเป้าหมายนั่นคือเด็กและเยาวชนในพื้นที่เทศบาลเมืองสระแก้ว และสามารถกำหนดกรอบการดำเนินงานเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ ดังภาพ

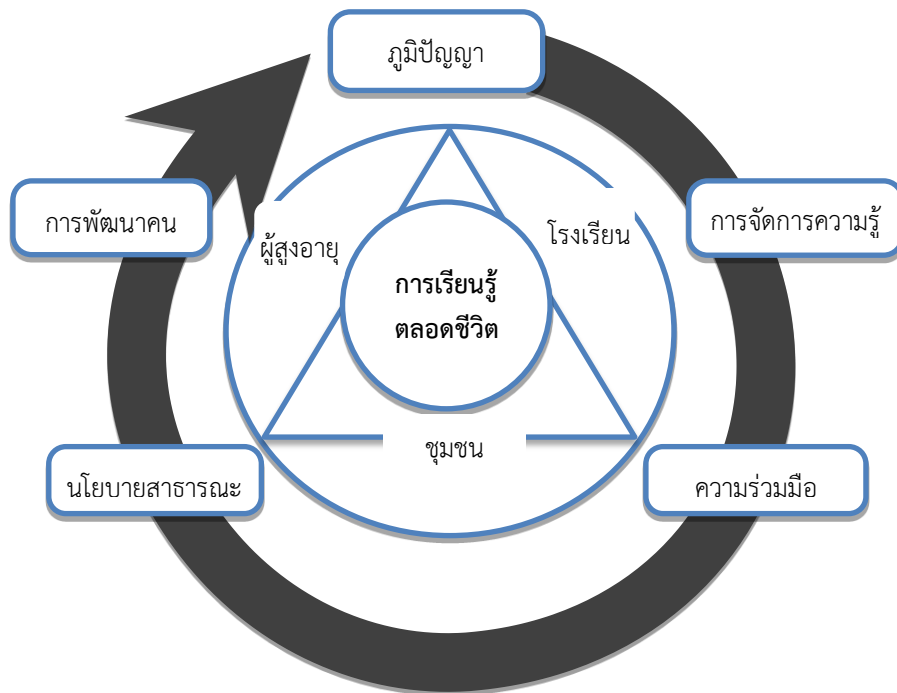
ภาพที่ 1 กรอบการดำเนินงานการถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer)

3. การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ (Knowledge Utilization) ภูมิปัญญาการตีกลองยาวได้ขยายผลของกิจกรรมจากการวิจัยดำเนินการสอนเด็กและเยาวชนในการตีกลองยาวและเครื่องดนตรีอื่นๆ นำไปสู่การจัดตั้งวงกลองยาวของเยาวชนขึ้น (ปี 2561) โดยมีสมาชิกเป็นเด็กและเยาวชนในพื้นที่จำนวน 10 คน ภายใต้การดูแลและฝึกซ้อมจากคุณลุงยม ขาวขำ ซึ่งคุณลุงยม ได้ทำการสอนเทคนิคการตีกลองในจังหวะต่างๆ ทั้งแบบช้าและแบบเร็ว เพื่อให้เข้าจังหวะทำนองกับเพลงต่างๆ ที่ทำการแสดง นอกจากนี้คุณลุงยมยังได้แต่งเพลงขึ้นมาใหม่ให้แก่วงชื่อว่า “เพลงกลองยาว” เพื่อใช้ในการขับร้องและการแสดงของวงกลองยาวอีกด้วย ทั้งนี้จากการวิจัยได้ดำเนินการสร้างแนวทางในการนำความรู้จากภูมิปัญญาการตีกลองยาวไปใช้ประโยชน์ในชุมชน แบ่งเป็น 3 กระบวนการ ได้แก่ การนำไปใช้ในการแสดงวงกลองยาวของเด็กและเยาวชน การนำไปใช้ในการพัฒนาคณะ และการขยายผลนำไปสู่ความร่วมมือกับหน่วยงานการศึกษาโดยเฉพาะโรงเรียนในเขตพื้นที่ ดังภาพ

ภาพที่ 2 การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ (Knowledge Utilization)

สำหรับภูมิปัญญาผู้สูงอายุกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้นการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) คือกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล อันเป็นผลมาจากการได้รับความรู้ ทักษะ หรือประสบการณ์จากการศึกษาหรือจากกิจกรรมในชีวิตที่สามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ผลจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้สามารถอธิบายกลไกที่ขับเคลื่อนแนวความคิดการนำภูมิปัญญาของผู้สูงอายุเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชนเทศบาลเมืองสระแก้ว ได้ดังนี้

ภาพที่ 3 กลไกการขับเคลื่อนภูมิปัญญาผู้สูงอายุสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต

การวิจัยครั้งนี้ได้นำผลจากการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมาเป็นฐานสู่กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตร่วมกันในชุมชน โดยบูรณาการกิจกรรมการติกลองยาวเข้ากับกิจกรรมของภาคส่วนพื้นฐานของสังคมคือ

1. การเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้รับรู้และเกิดความตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุและศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านผ่านกิจกรรมการให้ความรู้และสนทนา
2. การเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลเมืองสระแก้ว ในการทำกิจกรรมสนทนาต่างๆ โดยเฉพาะร่วมการแสดงของวงกลองยาวของเยาวชนร่วมกับรางวัลย้อนยุคที่มีการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสเข้าร่วมในการทำกิจกรรม (รางวัล) ร่วมกัน และ
3. กิจกรรมการสอนติกลองยาวให้แก่เด็กและเยาวชนในชุมชนมีส่วนสำคัญที่ก่อเกิดการเรียนรู้ร่วมกันในสังคม กล่าวคือ เกิดการพัฒนาคนในชุมชนที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาและรู้เห็นคุณค่าของตนเองว่ามีศักยภาพในการร่วมพัฒนาชุมชน ในขณะเดียวกันเด็กและเยาวชนก็เกิดความตระหนักถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดความรัก ความเคารพและเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ อันเป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยลดช่องว่างระหว่างวัยและทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันมากยิ่งขึ้น และมีส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้สูงอายุกับคนในชุมชน

ทั้งนี้มีการบวนการที่ส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สำคัญคือ

1. การรวบรวมภูมิปัญญาผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลเมืองสระแก้ว ผลจากการวิจัยได้จำแนกเป็น ด้าน ทัศนกรรม ด้านอาหารและการแปรรูป ด้านการเกษตร ด้านการสันตนาการ ด้านกองทุนและเศรษฐกิจชุมชน ด้าน ศาสนาและประเพณี และด้านสมุนไพรและแพทย์แผนไทย

2. การจัดการความรู้ การนำข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุมาวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ในการที่จะนำสู่ กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต แล้วได้พัฒนาสู่กระบวนการถ่ายทอดความรู้ โดยให้ความสำคัญกับการสร้าง เครือข่ายความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ที่ประกอบด้วย การแสดงวงกลองยาวโดย รัฐบาลการแสดงของวงกลองยาวในงานประเพณีต่างๆ การนำกิจกรรมการตีกลองยาวมาเป็นแนวทางการพัฒนา คนด้วยการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ตลอดจนการขยายผลความร่วมมือสู่ กิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนและโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลเมืองสระแก้ว

3. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ในชุมชน ได้แก่ เทศบาล ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ เด็กและเยาวชน สภาดังและเยาวชน โรงเรียน และประชาชนในพื้นที่ เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ถึงแนวทาง ในการจัดแบ่งภารกิจเพื่อเตรียมการถ่ายทอดความรู้แบบมีส่วนร่วม การหาพื้นที่สำหรับการสอนและซ่อมตีกลอง ยาว และการสนับสนุนอุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็น

4. ผลักดันสู่นโยบายสาธารณะโดยบูรณาการกิจกรรมเข้ากับโครงการของเทศบาลผ่านกิจกรรมการ ฝึกอบรมให้ความรู้โครงการฝึกอบรมพัฒนาเด็กและเยาวชน ประจำปีงบประมาณ 2561 ซึ่งจัดโดยเทศบาลเมือง สระแก้ว ณ ห้องประชุมเทศบาลเมืองสระแก้ว

5. การพัฒนาคน การสอนตีกลองยาวในชุมชนมีส่วนสำคัญในการพัฒนาคน กล่าวคือ การให้ ผู้สูงอายุได้มีโอกาสในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและรู้เห็นคุณค่าของตนว่ามีศักยภาพในการร่วมพัฒนาชุมชน ใน ขณะเดียวกันเด็กและเยาวชนก็เกิดความตระหนักถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดความรัก ความเคารพและเห็น คุณค่าของผู้สูงอายุ อันเป็นสิ่งหนึ่งซึ่งช่วยลดช่องว่างระหว่างวัยและทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันมากขึ้น และมี ส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในการอยู่ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับคนในชุมชน

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

พื้นที่เทศบาลเมืองสระแก้วมีภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่มีความโดดเด่น ได้แก่ ด้านทัศนกรรม ด้านอาหาร และการแปรรูป ด้านการเกษตร ด้านการสันตนาการ ด้านกองทุนและเศรษฐกิจชุมชน ด้านศาสนาและประเพณี และด้านสมุนไพรและแพทย์แผนไทย สำหรับการจัดการความรู้ได้ทำการรวบรวมความรู้ด้านการตีกลองยาวและ พัฒนาสู่กระบวนการถ่ายทอดความรู้แก่เด็กและเยาวชนภายใต้ความร่วมมือระหว่างเทศบาลเมืองสระแก้ว โรงเรียน และชุมชน จนถึงการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ได้แก่ การก่อตั้งวงกลองยาว การแสดงในงานประเพณี ต่างๆ การนำกิจกรรมการตีกลองยาวมาเป็นแนวทางการพัฒนาคนด้วยการส่งเสริมให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้ เป็นประโยชน์ การได้มีโอกาสในการเรียนรู้และได้สัมผัสกับคุณค่าของผู้สูงอายุผ่านเครื่องดนตรีพื้นบ้าน ตลอดจน การขยายผลความร่วมมือโดยการนำความรู้ด้านการตีกลองยาวไปใช้ประโยชน์สู่กิจกรรมของชุมชน การเรียนการ สอนของโรงเรียนและโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลเมืองสระแก้วเพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการสอนตีกลองยาวเป็นกระบวนการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีโอกาสในการถ่ายทอดภูมิ ปัญญาและรู้เห็นคุณค่าของตนว่ามีศักยภาพในการร่วมพัฒนาชุมชน ในขณะเดียวกันเด็กและเยาวชนก็เกิดความ ตระหนักถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดความรัก ความเคารพและเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ อันเป็นสิ่งหนึ่งซึ่งช่วยลด ช่องว่างระหว่างวัยและทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันมากขึ้น และมีส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในการ อยู่ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับคนในชุมชน และทำให้ผู้สูงอายุได้ส่งผ่านภูมิปัญญาและแนวความคิดผ่านทางวง

กลองยาว สอดคล้องกับงานวิจัยของธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ (2553: 82) ที่อธิบายว่าฐานคิดสำคัญของปราชญ์ชาวบ้านที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในกรณีของกลองยาว กล่าวคือ การเห็นคุณค่าของวงกลองยาว เนื่องจากกลองยาวเป็นสิ่งที่สร้างความบันเทิงและชื่อเสียงให้ชุมชน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน และยังเป็รายไดเสริมอีกด้วย นอกจากนี้ยังวงกลองยาวยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน

อย่างไรก็ตามการจัดการภูมิปัญญาผู้สูงอายุควรให้ความสำคัญกับการรวบรวมและจำแนกประเภทของภูมิปัญญา การถ่ายทอดภูมิปัญญา ตลอดจนการนำภูมิปัญญาไปใช้ประโยชน์เพื่อสร้างคุณค่าให้กับภูมิปัญญาบนฐานของการใช้ความรู้ในการขับเคลื่อน สอดคล้องกับงานวิจัยของกนกพร ฉิมพลี (2555: 303) ที่สะท้อนผลการวิจัยและชี้ให้เห็นว่าการจัดการความรู้คือเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดความสำเร็ง เนื่องจากเป็นกระบวนการนำทุนทางปัญญาไปต่อยอดและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนโดยใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา เพื่อให้เกิดการต่อยอดความรู้และสามารถถ่ายทอดความรู้ได้อย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานการศึกษาควรบูรณาการภูมิปัญญาผู้สูงอายุสู่การกำหนดนโยบายสาธารณะที่ส่งเสริมกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งภายในชุมชนและกับภายนอกชุมชน ตลอดจนการนำความรู้ด้านการติกลองยาวไปใช้ประโยชน์สำหรับการขยายผลความร่วมมือสู่การเรียนการสอนของโรงเรียนตามแนวทางการลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ หรือแม้แต่หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุเองก็ตาม เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน ทั้งนี้งานวิจัยของเอกชัย พุ่มดวง (2551: 95) ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้สะท้อนให้เห็นว่าปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นเริ่มสูญหายและไม่มีการถ่ายทอดหรือการจัดการอย่างเป็นระบบ ดังนั้นจึงเสนอว่าแนวทางแก้ไขปัญหาก็จำเป็นต้องนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมายกระดับเป็นการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) ที่มีการผสมผสานระหว่างการศึกาในระบบ (Formal Education) การศึกษาอกระบบ (Body Non-Formal Education) และการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) โดยให้ความสำคัญกับความรู้ คุณธรรม และกระบวนการเรียนรู้ตามความเหมาะสมของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรส่งเสริมการเข้ามามีส่วนร่วมจากผู้สูงอายุอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ข้าราชการเกษียณ กรณีผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย หรือแม้แตผู้สูงอายุติดเตียง โดยมีกิจกรรมที่เอื้อต่อการให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาแสดงศักยภาพของตนเองได้บนพื้นฐานของความหลากหลายในด้านความรู้ ความสามารถ สุขภาพ ทักษะ ภูมิปัญญา และประสบการณ์ของแต่ละบุคคลได้เป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังควรบูรณาการภูมิปัญญาผู้สูงอายุสู่กิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนตามแนวทางการลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพิจารณาถึงความเป็นไปได้และความเหมาะสมของการสร้างคุณค่าหรือเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้บริหารและบุคลากรของเทศบาลเมืองสระแก้ว โรงเรียน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ชมรมผู้สูงอายุเทศบาลเมืองสระแก้ว โรงเรียนผู้สูงอายุ สภาเด็กและเยาวชน และประชาชนในพื้นที่ทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือและมีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจกรรมการวิจัยจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยกันอย่างดียิ่ง และขอขอบคุณทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยสำนักงาน

กองทุนส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่กรุณาเปิดโอกาสให้นักวิจัยได้นำองค์ความรู้ไปต่อยอดและใช้ประโยชน์สำหรับการดำเนินโครงการวิจัยร่วมกับชุมชนในโอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- กนกพร ฉิมพลี. (2555). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2560). ข้อมูลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก: <http://www.dla.go.th/work/abt/>. (2560, 17 เมษายน).
- ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ. (2553). การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้าน: กรณีศึกษาวงกลองยาว อำเภอปรานบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. รายงานการวิจัยเสนอต่อ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560-2561. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- เอกชัย พุ่มดวง. (2551). การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการเรียนรู้ในชุมชน. สังคมสงเคราะห์ศาสตร์. 16 (2): 94-104.